

УДК 621.316

КИРИЛЕНКО О.В., академік НАН України,
ДЕНИСЮК С.П., докт. техн. наук,
НЕГОДУЙКО В.О., аспірант,
 Ін-т електродинаміки НАН України, м. Київ

ОСОБЛИВОСТІ ТАРИФООУТВОРЕННЯ В ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТИЦІ УКРАЇНИ

В статті розглянуто основні проблеми тарифоутворення та існуючої тарифної політики в електроенергетиці України. Висвітлено деякі недоліки механізму перехресного субсидювання. Запропоновано шляхи гармонізації тарифної політики.

Оптимальне тарифоутворення в електроенергетиці України є однією з базових складових успішного функціонування циклу:

виробництво електроенергії — продаж електроенергії — модернізація електроенергетичних об'єктів — зменшення витрат первинного палива на виробництво 1 кВт·год електроенергії.

У процесі формування тарифів на виробництво електричної енергії генеруючими підприємствами (зокрема, для НАЕК "Енергоатом", ТЕЦ, ГЕС, ВЕС та блок-станцій) Національна комісія регулювання електроенергетики (НКРЕ) виходить, насамперед, з необхідності забезпечення економічно обґрунтованих витрат на виробництво електричної енергії, безпечної роботи електростанцій та забезпечення збалансованої роботи всього паливно-енергетичного комплексу з урахуванням економічних інтересів споживачів [1–3, 6]. Причому, генеруючі компанії ГЕС працюють за ціновими заявками на конкурентних засадах. Середнє значення тарифів за 2010 рік представлено у Табл. 1.

Проаналізувавши дані Табл.1 можна помітити парадоксальну річ: середня ціна продажу електроенергії в оптовий ринок електроенергії (ОРЕ) ГК ГЕС нижча за ціну продажу АЕС. Як відомо, АЕС покривають так звану "базову" складову електричної потужності, що відпускається в енергосистему. ГЕС покривають "маневрену" складову і тим самим активно беруть участь у регулюванні частоти та активної потужності в ОЕС. Діючі регламенти не допускають участі АЕС у регулюванні. Постійне підтримання стандартної частоти в ОЕС України є найважливішою організаційно-технічною, економічною та технологічною задачею, вирішення якої забезпечить надійне енергопостачання споживачів, ефективну роботу галузі та її конкурентоспроможність при виході на зовнішні ринки. Одразу виникає раціональна ідея збільшення парку маневрених потужностей. На сьогоднішній день цього можна досягти модернізацією діючих ТЕС, ТЕЦ або ГЕС. Але без значних капіталовкладень обійтись

неможливо. Цілком справедливо виникає питання: в чому причини такої низької ціни на електричну енергію для ГЕС? Низькі тарифи на електроенергію, що відпускається ГЕС, зменшує можливість модернізації працюючих ГЕС, а отже й поповнення парку маневрених потужностей з мінімальним негативним впливом на навколишнє середовище.

Структура витрат на електричну енергію для споживачів I групи, сформована НКРЕ України згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 15.08.2005 №745 "Про перехід до єдиних роздрібних тарифів на електричну енергію, що відпускається споживачам", представлена в Табл. 2.

Прийнята в Україні концепція, яка закріплена Законом України "Про електроенергетику" та численними актами Кабінету Міністрів України, передбачає ринкове формування цін на електричну енергію [4]. Роздрібні ціни на електроенергію формуються енергопостачальними компаніями

Таблиця 1. Середнє значення тарифів за 2010 р. для НАЕК "Енергоатом", ТЕЦ, ГЕС, ВЕС та інших виробників, (За даними ДП "Енергоринок")

	Середнє значення за 2010 р.
	грн/МВт.год
Середня ціна продажу електроенергії в ОРЕ виробниками	299,945
в тому числі:	
АЕС	159,45
ГК ТЕС	452,99
ГК ГЕС	132,077
ТЕЦ	686,11
Інші виробники	4 221,09
ВЕС	1 302,74

КИРИЛЕНКО О.В.

ДЕНИСЮК С.П.

НЕГОДУЙКО В.О.

Таблиця 2. Структура витрат на електричну енергію для споживачів I групи, (За даними "Київенерго")

Середньозважений тариф на відпуск електроенергії (з урахуванням продажу електроенергії Енергоринку), у тому числі:
середньозважений роздрібний тариф на електроенергію для споживачів (з урахуванням фіксованого тарифу для населення)
+
Витрати на відпущену електроенергію:
паливні витрати
матеріальні витрати (без палива)
оплата праці
відрахування на соціальні заходи
амортизаційні відрахування
закупівля електроенергії
інші витрати
+
Прибуток на одиницю відпущеної електроенергії

згідно з Умовами та Правилами здійснення підприємницької діяльності з постачання електричної енергії за регульованим тарифом. Для всіх груп споживачів, крім населення, роздрібні тарифи розраховуються за ринковою формулою, якою передбачається відшкодування витрат енергопостачальних компаній на здійснення закупівлі електроенергії на ринку за оптовою ціною (ціна враховує витрати на виробництво електроенергії, утримання магістральних мереж і послуги з диспетчеризації), а також витрати на передачу електроенергії мережами компанії та її постачання споживачу.

Для відшкодування вартості втраченої при транспортуванні електроенергії закупівельна ціна електроенергії коригується на коефіцієнт нормативних технологічних втрат електроенергії [5]. При постачанні електроенергії побутовим споживачам втрати електроенергії суттєво вищі, ніж

при забезпеченні електроенергією промислових споживачів. Крім того, високий рівень комерційних втрат електроенергії в побутовому секторі обумовлює ситуацію, коли фактичні втрати електроенергії перевищують нормативні і енергопостачальні компанії несуть збитки. Як наслідок, тариф для населення є нижчим необхідного і відшкодовує лише 60 % реальних витрат енергетичних підприємств. Це зумовлено незмінністю на тривалому інтервалі часу тарифів на електроенергію для населення при значних інфляційних процесах. Різниця в тарифах для населення між фіксованим та ринковим рівнями покривається за рахунок промисловості, транспорту, бюджетних організацій та інших споживачів.

Тарифи на електроенергію, що відпускається населенню і населеним пунктам, коп. за 1 кВт-год., затверджені постановою НКРЕ 10.03.99 № 309 (у редакції постанови НКРЕ 10.11.2009 № 1280 дійсні до 1 лютого 2011 р.), представлені в Табл. 3.

На сьогодні нормативно-правовими актами передбачено встановлення пільгових тарифів на електроенергію для різних категорій споживачів, зокрема, релігійних організацій (Указ Президента України від 22.06.94 № 322/94 "Про надання пільг релігійним організаціям"), міського електричного транспорту (Закон України "Про міський електричний транспорт"), а також побутових споживачів.

Тарифи на електроенергію, що відпускається населенню і населеним пунктам, коп. за 1 кВт-год., затверджені постановою НКРЕ 10.03.99 № 309 (у редакції постанови НКРЕ 13.01.2011 № 8 дійсні з 1 лютого 2011 р.), представлені в Табл. 4.

Як можна побачити, зміни тарифів затверджені постановою НКРЕ 10.03.99 № 309 (у редакції постанови НКРЕ 13.01.2011 № 8) є несуттєвими і навряд чи можуть стати панацеєю для виведення енергетики України із існуючої не-

Таблиця 3. Тарифи на електроенергію, що відпускається населенню і населеним пунктам,

Категорії споживачів	Без ПДВ	ПДВ	З ПДВ
1. Електроенергія, що відпускається:			
1.1. Населенню	20,3	4,06	24,36
1.2. Населенню, яке проживає в сільській місцевості	18,75	3,75	22,5
1.3. Населенню, яке проживає в будинках, обладнаних кухонними електроплитами, електроопалювальними установками (у тому числі в сільській місцевості)	15,6	3,12	18,72
1.4. Населенню, яке проживає в багатоквартирних будинках населених пунктів, не газифікованих природним газом, і в яких відсутні або не функціонують системи централізованого тепlopостачання	15,6	3,12	18,72
2. Електроенергія, що відпускається:			
2.1. Населеним пунктам	19,7	3,94	23,64
2.2. Населеним пунктам у сільській місцевості	18,15	3,63	21,78
2.3. Населеним пунктам з будинками, обладнаними кухонними електроплитами, електроопалювальними установками (у тому числі в сільській місцевості)	15	3	18

Таблиця 4. Тарифи на електроенергію, що відпускається населенню і населеним пунктам

Категорії споживачів	Без ПДВ	ПДВ	з ПДВ
1. Електроенергія, що відпускається:			
1.1. Населенню:			
за обсяг, спожитий до 150 кВт.год електроенергії на місяць (включно)	20,3	4,06	24,36
за обсяг, спожитий понад 150 кВт.год електроенергії на місяць	26,4	5,28	31,68
для багатодітних, прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу незалежно від обсягів споживання електроенергії	20,3	4,06	24,36
1.2. Населенню, яке проживає в сільській місцевості:			
за обсяг, спожитий до 150 кВт.год електроенергії на місяць (включно)	18,75	3,75	22,5
за обсяг, спожитий понад 150 кВт.год електроенергії на місяць	24,4	4,88	29,28
для багатодітних, прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу незалежно від обсягів споживання електроенергії	18,75	3,75	22,5
1.3. Населенню, яке проживає в житлових будинках, обладнаних у встановленому порядку кухонними електроплитами та/або електроопалювальними установками (у тому числі в сільській місцевості):			
за обсяг, спожитий до 250 кВт.год електроенергії на місяць (включно)	15,6	3,12	18,72
за обсяг, спожитий понад 250 кВт.год електроенергії на місяць	20,3	4,06	24,36
для багатодітних, прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу незалежно від обсягів споживання електроенергії	15,6	3,12	18,72
1.4. Населенню, яке проживає в багатоквартирних будинках населених пунктів (міст, сіл, селищ), не газифікованих природним газом і в яких відсутні або не функціонують системи централізованого теплопостачання незалежно від обсягів споживання електроенергії	15,6	3,12	18,72
2. Електроенергія, що відпускається:			
2.1. Населеним пунктам (крім гуртожитків сімейного типу)	25,65	5,13	30,78
гуртожиткам сімейного типу	19,7	3,94	23,64
2.2. Населеним пунктам у сільській місцевості, крім гуртожитків сімейного типу	23,6	4,72	28,32
гуртожиткам сімейного типу у сільській місцевості	18,15	3,63	21,78
2.3. Населеним пунктам, що обладнані кухонними електроплитами та/або електроопалювальними установками (у тому числі в сільській місцевості), крім гуртожитків сімейного типу	19,5	3,9	23,4
гуртожиткам сімейного типу, що розташовані в будинках, обладнаних кухонними електроплитами та/або електроопалювальними установками (у тому числі в сільській місцевості)	15,0	3,0	18,0

задовільної ситуації. Нормою для мешканців міст НКРЕ визначило місячне споживання електроенергії обсягом до 150 кВт.год для родин в багатоквартирних будинках не вище 9 поверхів, які газифіковані природним газом, і до 250 кВт.год в будівлях вище 9 поверхів, які мають електроплити.

У межах цих норм тарифи на споживання електроенергії залишаються старими. При перевищенні цих норм тариф буде збільшений на 30%. Зокрема, для першої групи споживачів — на 7,31 коп. за кожен понаднормову кВт.год, для другої — на 5,62 коп. Шляхом підвищення тарифів НКРЕ зменшить перехресне субсидування, починаючи з лютого 2011 року, на 2 млрд. грн. щорічно. Також значним стимулом до підвищення тарифу виступає необхідність отримання кредитної програми МВФ та скорочення дефіциту держбюджету.

За даними НКРЕ, це підвищення тарифів не торкнеться 34 млн. громадян, які споживають

електроенергію в межах вказаних норм. Однак потрібно зазначити, що прийняті зміни хоча й не є повноцінним кроком до покращення ситуації, та все ж вони встановлюють деякі стимули для енергозбереження, однак не досить переконливі. Так, при нових цінах на кіловати понад граничного рівня для населення на рівні 30 коп. за кіловат ціна купівлі 1 кВт.год на оптовому ринку електроенергії в грудні становила близько 35 коп. Відповідно, моментального збільшення інвестицій для підвищення надійності і якості послуг не варто очікувати.

В Україні дуже низьке співвідношення середньої ціни на електроенергію для населення до ціни для промислових споживачів досягається "перекладанням" частини вартості електроенергії для населення на промислових споживачів. Слід зазначити, що економічно обґрунтований рівень тарифу для населення складає 0,64–0,67 грн/кВт.год без ПДВ.

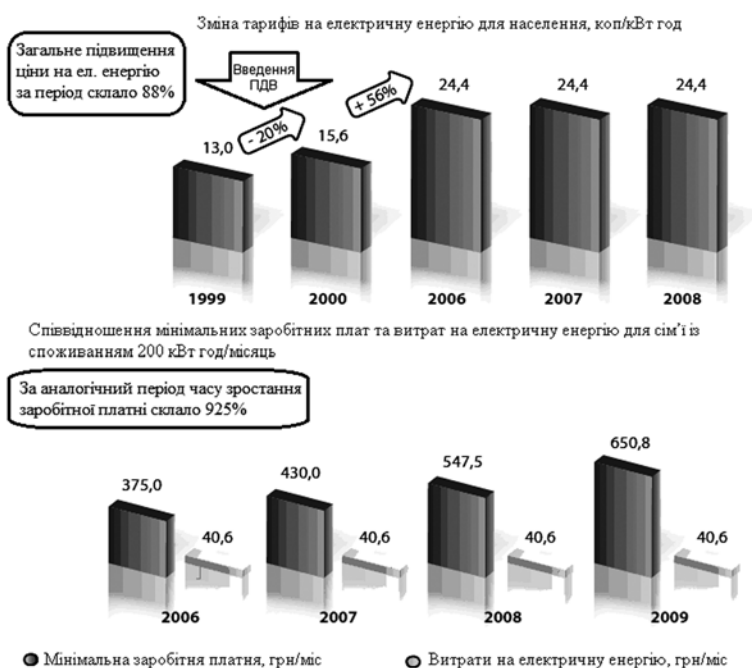

Рис. 1. Зміна тарифів на електричну енергію та мінімальної заробітної плати

Збитки від постачання електричної енергії за пільговими тарифами переносяться на інших споживачів у вигляді дотацій шляхом перехресного субсидіювання, в результаті чого збільшуються тарифи на електроенергію до 12–14% для промислових підприємств (що впливає на конкурентоспроможність їх продукції як на внутрішньому, так і на зовнішніх ринках), бюджетних установ, комунально-побутових підприємств тощо [1, 2, 6]. У зв'язку з цим постійно зростають ціни та тарифи на продукцію і послуги вітчизняних виробників. В результаті населення несе значно більше цінове навантаження, ніж у випадку підвищення цін на електроенергію для побутових споживачів до економічно обґрунтованого рівня з одночасним наданням соціальної допомоги малозабезпеченим верствам населення. Співвідношення мінімальних заробітних плат та витрат на елект-

ричну енергію для сім'ї із споживанням 200 кВт-год/міс. представлено на Рис. 1 (за даними компанії "ДТЕК") [6].

Отже, питання підвищення тарифів на електроенергію для всіх категорій споживачів є важливим питанням для підтримки економічної стабільності України.

Світовий досвід свідчить, що у країнах з ринковою економікою тарифи для побутових споживачів майже удвічі (а у деяких країнах – утричі) вищі, ніж для промислових та інших споживачів, тому перехресного субсидіювання там практично не існує. При цьому соціальний захист населення з низькими доходами забезпечується за рахунок адресної державної допомоги населенню та за рахунок фондів енергокомпаній, які наповнюються в результаті надходжень від штрафів або з інших джерел.

Зі своєї сторони, споживач має можливість здійснювати розрахунки за електричну енергію за тарифами, диференційованими за періодами часу: тризонними та двозонними. Встановлення у споживачів приладів диференційованого (погодинного) обліку електроенергії доцільне у тому випадку, коли споживач користується електроенергією в години мінімального навантаження в мережі, тобто у нічний час, коли діють інші, зменшені тарифи на електроенергію.

Тарифні коефіцієнти для розрахунків населення за тарифами, диференційованими за періодами часу, встановлюються згідно з Постановою НКРЕ України від 10.03.1999 № 309 (у редакції постанови НКРЕ від 10.07.2002 № 758) і представлені у Табл. 5.

Необхідно відзначити, що населення недостатньо використовує можливості заощадження своїх коштів за допомогою використання тарифів, диференційованих за періодами часу. Причиною цьому є недостатня поінформованість населення країни щодо впровадження енергозберігаючого обладнання та надмірний бюрократизм, який властивий майже всім сферам життя. Тому важливо проводити активну роботу з підвищення рівня поінформованості населення. Це дозволить залучити населення до участі в регулюванні рівня активної

Таблиця 5. Тарифні коефіцієнти для розрахунків населення за тарифами, диференційованими за періодами часу

	Період часу			
	нічний	денний	напівпіковий	піковий
<i>Двотонні тарифи, диференційовані за періодами часу</i>				
Тарифні коефіцієнти	0,7	1	–	–
Тривалість періоду, год.	з 23:00 до 7:00	в інші години доби	–	–
<i>Тризонні тарифи, диференційовані за періодами часу</i>				
Тарифні коефіцієнти	0,4	–	1	1,5
Тривалість періоду, год.	з 23:00 до 7:00	–	з 7:00 до 8:00; з 11:00 до 20:00	з 8:00 до 10:00; з 20:00 до 22:00

потужності в нічний період часу, а самому населенню заощаджувати свої кошти.

Для покращення платіжного балансу за рахунок скорочення споживання імпортованих енергоресурсів, підвищення конкурентоспроможності вітчизняного товаровиробника за рахунок зменшення енергоємності виробництва має здійснюватись стимулювання виробництва та впровадження енергозберігаючих технологій і використання альтернативних джерел.

Підсумовуючи вище викладене:

1. Необхідно підвищити рівень прозорості тарифоутворення та переглянути методики тарифоутворення для генеруючих компаній, населення та промислових споживачів.

2. Потрібно не зупинятися на досягнутому і систематично підвищувати тарифи для населення до економічно обґрунтованого рівня, відповідно переглянувши тарифи для промислових споживачів. Однак може виникнути ситуація, коли зменшивши тарифи для промислових споживачів і тим самим підвищивши їх рентабельність, не буде отримано очікуваного ефекту у вигляді зниження цін на кінцеву продукцію. В цій ситуації підвищення тарифів для населення викличе зниження рівня добробуту українських сімей. Отже, необхідно розробити механізми ефективного використання отриманих за рахунок зміни тарифів коштів.

3. Важливо провести активну просвітницьку діяльність (наприклад, за допомогою Мас-медіа або ЗМІ), пропаганду можливостей економії коштів при залученні населення до регулювання рівня активної потужності (у нічний період доби), а також довести до відома громадян чіткий алгоритм переходу до розрахунків за обраним тарифом з обов'язковим зазначенням цін по всім пунктам алгоритму.

4. Потрібно здійснити перегляд механізмів соціального захисту населення з низькими доходами.

5. Доцільно ввести більшу диференціацію тарифу в залежності від обсягу спожитої електричної енергії (наприклад, згідно шкали:

Тариф,		кВт год/міс	
24 коп.	36 коп.	64 коп.	
0	150	300	400

а при споживанні понад 400 кВт-год/міс. на весь обсяг спожитої електричної енергії встановити тариф 64 коп.)

Бажано терміново вживати певних заходів, направлених на перегляд і реорганізацію існуючої системи тарифоутворення, розгляд та вибір раціональних шляхів збільшення парку маневрених потужностей і розробку та впровадження ефективних методів стимулювання населення до енергозбереження та енергоефективності.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Енергетика України в умовах кризи 2008–2009 років* / За ред. Б.С. Стогнія, Ю.В. Продана. – К.: Українські енциклопедичні знання. – 2009. – 376 с.
2. *Енергетична безпека України: оцінка та напрямки забезпечення* / За ред. Ю.В. Продана, Б.С. Стогнія. – К.: ПП "Міраж-Арт". – 2009. – 400 с.
3. *Енергетична стратегія України*. – К.: Міненерго України, 2005.
4. *Закон України "Про електроенергетику"* від 16.10.1997 № 575/97-ВР.
5. *Державне регулювання енергетики України*. Біла книга. – К.: НКРЕ та ГУДСУ, 2006.
6. *Стогній Б.С., Кириленко О.В., Праховник А.В., Денисюк С.П., Буцьо З.Ю.* Національні пріоритети енергоефективності – 2010. – К.: Текст, 2010. – 580 с.

© Кириленко О.В., Денисюк С.П., Негодуйко В.О., 2011

